

Jerzy Sperka
KATOWICE

Stosunki polityczne Królestwa Polskiego z książętami cieszyńskimi w ostatniej dekadzie XIV w.

W końcu XIV wieku Królestwo Polskie od zachodu i południa graniczyło z terytoriami należącymi do czterech książąt górnośląskich; Jana III oświęcimskiego, Jana II Żelaznego raciborskiego, Przemysława I Noszaka cieszyńskiego i Władysława Opolczyka. Idąc od południa w kierunku północnym, granica zaczynała się na Wiśle, która oddzielała Królestwo od księstwa oświęcimskiego. Nieopodal Oświęcimia do Wisły uchodził Przemsza. Od tego miejsca rzeka ta, aż po ujście do niej Brynicy, oddzielała Królestwo od księstwa raciborskiego. Ujście Brynicy do Przemszy było natomiast początkiem granicy z terytoriami należącymi do książąt cieszyńskich. Granica biegła następnie w kierunku północnym dochodząc rzeki Warty, gdzie zaczynały się już wieluńskie terytoria należące do Władysława Opolczyka¹.

Z czterech wspomnianych książąt, na początku lat 90-tych XIV w., do największego znaczenia politycznego doszło dwóch, a mianowicie Władysław Opolczyk i Przemysław Noszak. Karierę zawdzięczali – oprócz swoich niewątpliwych zdolności – w dużym stopniu służbie obcym monarchom. Władysław związany był z Andegawenami na Węgrzech, natomiast Przemysław z Luksemburgami w Czechach.

Władysław Opolczyk z łaski Ludwika Wielkiego był kolejno palatynem Węgier, zarządcą Rusi Czerwonej (1372-1378) i namiestnikiem Królestwa Polskiego (1377/1378). Za zasługi otrzymał od niego w 1370 r. tzw. księstwo wieluńskie (ziemia wieluńska, południowe fragmenty ziemi sieradzkiej i północno-zachodnią część ziemi krakowskiej). Natomiast w 1378 r., po odebraniu mu Rusi Czerwonej, król nadał mu ziemię dobrzyńską i Kujawy Inowrocławskie. W tym czasie Władysław Opolczyk nawiązał bliskie kontakty z małopolską elitą władzy, co pozwoliło mu uczestniczyć w najważniejszych wydarzeniach rozgrywających się w Królestwie Polskim w latach siedemdziesiątych i osiemdziesiątych XIV w. Sytuacja Władysława Opolczyka zmieniała się po wstąpieniu na tron Polski Władysława Jagiełły w 1386 r. Książę nie bardzo potrafił odnaleźć się w nowej sytuacji. Nie zamierzał złożyć hołdu królowi polskiemu z terytoriów, które posiadał z łaski Ludwika, a które stanowiły integralną część Królestwa Polskiego. Za spadkobiercę

Ludwika do tych ziem nie uznawał bowiem Jadwigi królowej Polski i Władysława Jagiełły, tylko Marię królową Węgier i jej męża Zygmunta Luksemburskiego. Prowadziło to do narastania konfliktu z Królestwem Polskim i kiedy na wiosnę 1391 r., książę, powodowany brakiem gotówki, zastawił Złotoryję Krzyżakom, został przez stronę polską oskarżony o zdradę. Władysław Jagiełło obawiając się, że może podobnie postąpić z pozostałymi terytoriami, wypowiedział mu wojnę. Jak się miało okazać konflikt ten ciągnął się w trzech etapach, aż do 1396 r. i zakończył się całkowitą klęską Opolczyka.²

Lata konfliktu strona polska wykorzystała jednak nie tylko na działania zbrojne przeciw księciu opolskiemu. Czyniono w tym czasie wiele zabiegów, aby nie tylko utrzymywać dobre stosunki z książętami śląskimi, których księstwa graniczyły z Królestwem Polskim, ale przede wszystkim starano się ich pozyskać i przeciągnąć na polską stronę. Polityczne osamotnienie Władysława Opolczyka, powiązanego rodzinnie w oczywisty sposób z innymi Piastami śląskimi, miało zapewnić stronie polskiej szybkie zwycięstwo, a także, co było przecież bardzo ważne, zapobiec rozszerzeniu się konfliktu na całe pogranicze śląsko-polskie. Natomiast na przyszłość miało przyczynić się do zapewnienia spokoju na granicy z księstwami górnośląskimi; chodzi tutaj o księstwa raciborskie, cieszyńskie i oświęcimskie oraz opolskie³.

Z książąt górnośląskich, sąsiadów Królestwa Polskiego, najwybitniejszą postacią przełomu lat 80-tych i 90-tych był – oprócz Władysława Opolczyka – Przemysław Noszak cieszyński. Z tego też powodu wydaje się zasadne, aby przedstawić jego kontakty z Królestwem Polskim w ostatniej dekadzie XIV w., zwłaszcza, że w pracach poświęconych tej wybitnej postaci zagadnienia te zajmowały raczej marginalne miejsce⁴.

Jak zaznaczyłem wyżej, Przemysław Noszak swoją wysoką pozycję wśród innych książąt śląskich zawdzięczał w dużym stopniu ścisłym związkom z dworem praskim, służąc kolejno Karolowi IV i Wacławowi IV. Był jednym z doradców obydwu monarchów, a także dał się poznać jako wybitny dyplomata. Brał udział w przejęciu przez Karola IV Brandenburgii, spuścizny po Ludwiku Wittelsbachu, wysyłany był w liczne misje dyplomatyczne, w tym do Paryża i Anglii (1380-1381). W nagrodę otrzymał od Wacława IV część księstwa głogowskiego (z połową Głogowa) i ścinawskiego, oraz został mianowany „wikariuszem cesarstwa rzymskiego”⁵.

Terytorium księstwa cieszyńskiego, które graniczyło z Królestwem Polskim obejmowało część ziem byłego księstwa bytomskiego-kozielskiego, które po wymarciu tamtejszej linii Piastów (1355) zostało podzielone między książąt oleśnickich i cieszyńskich. Książętom cieszyńskim po kilkunastu latach sporów, ostatecznie zakończonych w 1369 r., przypadły następujące ziemie: toszecka, pyskowska, siewierska, część gliwickiej i północno-wschodnia część bytomskiej (z połową Bytomia).⁶ Terytoria te oddzielały Królestwo Polskie od księstwa opolskiego i w okresie konfliktu Władysława Jagiełły z Władysławem Opolczykiem miały strategiczne znaczenie. Umożliwiały bowiem uderzenie na

Strzelce i Opole od strony Krakowa, a także szachowanie Konrada II oleśnickiego, sojusznika Władysława Opolczyka.⁷ W rękach księcia oleśnickiego była bowiem reszta byłego księstwa bytomsko-kozielskiego, a mianowicie: północno-zachodnia część ziemi bytomskiej (z połową Bytomia), południowo-wschodnia część ziemi gliwickiej z połową Gliwic (druga połowa miasta była zapewne w posiadaniu książąt oświęcimskich) i księstwo kozielskie⁸.

Kontakty Przemysława Noszaka (oraz innych książąt górnośląskich) z Królestwem Polskim w latach 90-tych – jak wspomniałem – były wyraźnie związane z rozgrywającym się wtedy konfliktem króla Władysława Jagiełły z księciem Władysławem Opolczykiem. Wojny te, przedzielane rozejmami, toczyły się w latach 1391-1396 w trzech etapach.

Pierwsza wojna rozpoczęła się we wrześniu 1391 r., kiedy to król wszedł z wojskami do ziemi dobrzyńskiej i odebrał hołd od jej mieszkańców. Do końca listopada staroście ziemi dobrzyńskiej Krystynowi z Ostrowa, nie udało się jednak zdobyć zamku w Bobrownikach, który – na prośbę Władysława Opolczyka – ostatecznie obsadziły wtedy wojska krzyżackie. Jednocześnie na przełomie września i października 1391 r. wojska królewskie weszły do ziemi wieluńskiej zajmując kolejne zamki: w Olsztynie, Wieluniu, Krzepicach, Bobolicach i Brzeźnicy. Wojskom królewskim nie udało się jednak zdobyć Ostrzeszowa i Bolesławca.

Latem 1391 r. – a więc tuż przed rozpoczęciem działań wojennych przeciw Władysławowi Opolczykowi – przebywał w Krakowie książę cieszyński⁹. Najpewniej był to Przemysław Noszak, ale ponieważ rachunki miejskie informujące o wydatkach za wino dla księcia cieszyńskiego nie podają jego imienia, należy brać pod uwagę także jednego z jego synów – Bolesława I lub Przemysława II¹⁰. Po zakończeniu działań wojennych Władysław Jagiełło kontaktował się ponownie, tym razem listownie, z książętami górnośląskimi (których księstwa graniczyły z Koroną) w tym z Przemysławem Noszakiem¹¹. Można jedynie przypuszczać, że informowano w nich o zakończonej wojnie z księciem opolskim.

Bliska współpraca między Królestwem Polskim a Przemysławem Noszakiem miała miejsce w drugim etapie wojny Władysława Jagiełły z Władysławem Opolczykiem w latach 1393-1394. Wojna spowodowana była nieodpowiedzialnymi działaniami księcia opolskiego, który 27 VII 1392 r., po nieudanych próbach sprzedaży ziemi dobrzyńskiej Krzyżakom, zastawił im to terytorium za 50 000 florenów. Opolczyk jednocześnie zaangażował się w projekt rozbioru Polski, którego inicjatorem był Zygmunt Luksemburski. Działania wojenne toczyły się najpierw w styczniu-marcu 1393 r. o Ostrzeszów, który wtedy zdobyto i o Bolesławiec, który nie zdołano zająć. Działania przerwane zostały rozejmem 26 VII 1393 r. zawartym w Nowym Mieście Korczynie i obowiązującym do 15 sierpnia tego roku.¹²

Przerwę w działaniach zbrojnych strona polska wykorzystała na prowadzenie intensywnych akcji wywiadowczych obszarów, na które zamierzano ponownie uderzyć. Zwiadowcy, którzy byli wysyłani pod Strzelce i Prudnik z pewnością mieli swoje bazy wypadowe na terytoriach książąt cieszyńskich, najpewniej na

zamku (*fortalicium*) w Pławniowicach (k/Gliwic) nad Kłodnicą, gdzie stacjonowała polska załoga wojskowa (o tym niżej). Nie zaniedbywano także działań dyplomatycznych, które miały doprowadzić do osamotnienia politycznego książąt opolskich. Władysław Jagiełło kontaktował się w tym czasie listownie m.in. z książętami cieszyńskimi¹³.

Walki wznowiono w końcu sierpnia i trwały do początku listopada, a wojska królewskie, którymi dowodził wtedy Spytek z Melsztyna wojewoda i starosta krakowski, oblegały Strzelce. Wojska polskie z pewnością dotarły tam przechodząc przez terytorium należące do książąt cieszyńskich, a jednym z punktów przemarszu były wspomniane wyżej Pławniowice. Kolejny rozejm zawarto 4 -10 XI 1393 r. w Niepołomicach i obowiązywał do 25 grudnia tego roku. Działania ponownie wznowiono w styczniu 1394 r., a walki objęły pogranicze dawnego księstwa bytomskiego (w tym czasie w rękach książąt cieszyńskich i oleśnickich) i księstwa opolskiego i toczyły się głównie o *fortalicium* w Pławniowicach.¹⁴ *Fortalicium* zostało obsadzone przez wojska polskie – za zgodą Przemysława Noszaka, co wydaje się oczywiste – najpewniej jeszcze w końcu 1391 r. Dowództwo objął tam Piotr Szafraniec z Łuczyc, podstoli krakowski, bliski współpracownik króla Władysława Jagiełły¹⁵.

Zamek usytuowany był na wzniesieniu nad Kłodnicą, w pobliżu ujścia Dramy. Chroniony z trzech stron (od zachodu, północy i wschodu) bagnami i mokradłami stanowił ważny punkt strategiczny na szlaku między Toszkiem, a Rudami, Sośnicowicami a Raciborzem oraz między Koźlem a Gliwicami¹⁶. Racibórz był jednak w rękach zaprzyjaźnionego z Koroną księcia Jana II, natomiast Toszek we władaniu życzliwych książąt cieszyńskich. Przez Pławniowice biegła natomiast najkrótsza droga z Koźla, które było w rękach książąt oleśnickich do Gliwic i Bytomia. Obydwa te miasta (w połowie) wraz z częścią ziemi gliwickiej i bytomskiej były własnością książąt oleśnickich,¹⁷ sojuszników Opolczyków. Panowanie w Pławniowicach dawało więc możliwość uderzenia, najkrótszą drogą z Krakowa, na Strzelce lub Opole – co zresztą czyniono w 1393 i 1396 r. – bez obawy, że na tyły wojsk polskich wejdą siły Konrada oleśnickiego, właśnie z ziemi gliwickiej czy bytomskiej lub raciborskiej, gdyby nagle Jan II zmienił stanowisko. W zachodnich posiadłościach książąt cieszyńskich byłego księstwa bytomskiego, Pławniowice były – poza Toszkiem – największym i najlepiej obwarowanym obiektem obronnym. W tym czasie były też najdalej wysuniętą na zachód polską placówką na drodze w kierunku Strzelc i Opola¹⁸.

Zamek w Pławniowicach musiał być dobrze przygotowany do obrony, kiedy w styczniu 1394 r. został zaatakowany przez oddziały książąt opolskich. Siły polskie dowodzone przez Szafranca oparły się najeźdźcom, a odsiecz królewskiego hufca, która nastąpiła przed 22 lutego tego roku, położyła kres oblężeniu¹⁹. Nie wiadomo jak długo w rękach polskich pozostały Pławniowice. Ostatnia wzmianka źródłowa poświadczająca pobyt tam polskich rycerzy pochodzi z 28 II 1394 r. Wtedy to bowiem Piotr Szafraniec dokonywał kolejnych zakupów uzbrojenia do Pławniowic; 20 kusz sfinansował skarb królewski.²⁰ Widocznie po odparciu

oblężenia, w obawie przed dalszymi walkami, załoga została ponownie wzmocniona. Rozejm zawarty w Głogówku 10 IV 1394 r. kończył kolejny etap walk króla Polski z książętami opolskimi²¹.

Jeśli chodzi natomiast o stosunki Królestwa Polskiego z książętami cieszyńskimi to w tym czasie układały się one wręcz wzorowo. W czerwcu (17-21) 1394 r. – a więc w dwa miesiące po zakończeniu kolejnej wojny z Opolczykami – Przemysław Noszak ponownie był podejmowany przez Władysława Jagiełłę w Mogile i w Krakowie²².

Brak rachunków królewskich uniemożliwia nam szczegółowe śledzenie dalszych kontaktów króla polskiego z książętami cieszyńskimi przez następne dwa lata. Nic nie wiadomo także, aby książęta cieszyńscy angażowali się w trzecią wojnę Władysława Jagiełły z Władysławem Opolczykiem, która miała miejsce latem 1396 r. Wtedy to wojska polskie dowodzone przez króla uderzyły z ziemi wieluńskiej na księstwo opolskie. Zajęto Lubliniec, Gorzów Śląski, Olesno i oblężono Opole, które bronili bratankowie Opolczyka, Bolesław IV i Bernard. Od całkowitej klęski uratowali książąt opolskich: Wacław biskup wrocławski, Ludwik brzeski, Konrad oleśnicki i Przemek opawski. Ich mediacja doprowadziła do zawarcia pokoju 6 VIII 1396 r. pod Opolem. Książęta opolscy utracili wtedy dystrykty oleski i lubliniecki. Przyrzekli też królowi, że nie będą wspierać swojego stryja w działaniach wrogich przeciw Królestwu Polskiemu. Gwarantami utrzymania pokoju zostali wspomniani wyżej mediatorzy. Wojska polskie wracając z wyprawy opolskiej zdobyły także Bolesławiec²³.

Układ pokojowy zawarty po Opolem precyzował także, kto przejmie wspomniane dystrykty. Mianowicie, książęta opolscy osobnym dokumentem – wspomnianym w akcie pokojowym – przekazali je Spytkowi z Melsztyna²⁴. Jednak już po roku, wojewoda krakowski pozbył się tych terytoriów. 21 X 1397 r. w Bytomiu, zastawił za 1000 grzywnien groszy praskich dystrykt lubliniecki i oleski (w dokumencie wymieniono jeszcze dystrykt gorzowski), wyłączając Boronów i Koszęcin, książętom cieszyńskim, Przemysławowi Noszakowi i jego synowi Bolesławowi. Umowa przewidywała, że gdy Spytek lub jego sukcesorzy oddadzą wspomnianą sumę i złożą ją w Czeladzi lub w Siewierzu (tam mieli też odebrać pieniądze od książąt cieszyńskich za zastaw), to wysłannicy książąt przybędą do Krakowa z odpowiednimi dokumentami, a Spytek lub jego spadkobiercy wejdą ponownie w posiadanie wspomnianych dystryktów w ciągu dwóch tygodni²⁵.

Spytek z Melsztyna, wojewoda i starosta krakowski był w tym czasie jednym z najbliższych doradców i współpracowników króla Władysława Jagiełły. Zastaw, który uczynił na rzecz książąt cieszyńskich świadczy jednoznacznie, że działania te były akceptowane przez polskiego monarchę, co jednoznacznie potwierdza istnienie w tym czasie poprawnych stosunków politycznych między Krakowem a Cieszynem. Zastawione terytoria pozostały w rękach książąt cieszyńskich najpóźniej do 1401 r., kiedy zostały wykupione. W tym roku doszło bowiem do ślubu Jadwigi, córki Spytka z Melsztyna (†1399 r.) z Bernardem, księciem niemodlińskim. Jak podaje Jan Długosz, córka Melsztyńskiego wniosła w posagu

trzy dystrykty: lubliniecki, gorzowski i oleski z miastami i zamkami (fortalicjami) w Lublińcu i Olesznie²⁶. Nie wiemy kto wyłożył pieniądze na wykup; rodzina panny młodej, czy książęta opolscy. Jedynym współczesnym źródłem potwierdzającym przekaz naszego kronikarza jest dokument z 17 VIII 1401 r., którym Bolko IV, książę opolski zrzekł się na rzecz brata Bernarda ziemi lublinieckiej i oleskiej. W akcie wspomniano jednocześnie, że wymienione ziemie były wcześniej w rękach Przemysława Noszaka, Spytka z Melsztyna i jego żony Elżbiety.²⁷

Zanim jednak Przemysław Noszak przejął w zastaw wspomniane ziemie od Spytka z Melsztyna, odegrał ważną rolę w podpisaniu pokoju między Królestwem Polskim a książętami śląskimi. Doszło do tego 12 VI 1397 r. na zjeździe z królem Władysławem Jagiełłą w Łubnicach (*prope molendinum Lubnicense*), leżących nieopodal Bolesławca w ziemi wieluńskiej. Pokój podpisali następujący książęta: Wacław biskup wrocławski, Ludwik I brzeski z synem Henrykiem VII z Blizną, Przemysław Noszak cieszyński z synami Bolesławem i Przemysławem, Konrad II oleśnicki z synem Konradem III, Ruprecht I legnicki (w imieniu swoim i synów Henryka VIII Wróbla glogowsko-żagańskiego: Jana, Henryka IX, Henryka X i Wacława), Przemek opawski, Bolesław IV opolski z braćmi (Bernardem i Janem Kropidłą) oraz Jan III oświęcimski.²⁸ Postanowienia pokoju znamy tylko z dokumentu wystawionego przez stronę śląską. Książęta zobowiązali się nie tolerować napadów rozbójniczych dokonywanych na mieszkańcach Królestwa Polskiego, a czynionych na terytoriach ich księstw, lub z ich terytoriów. Ewentualnych sprawców takich przestępstw miano przekazywać do osądzenia właściwym starostom lub sędziom w wyszczególnionych miejscowościach, leżących na pograniczu śląsko-polskim. Ponadto, sprawy konfliktowe między książętami – sygnatariuszami dokumentu – a królem polskim miał rozstrzygać książę Przemysław Noszak, natomiast w przypadku sporów między nim, a monarchą polskim miał rozpatrywać sąd złożony z książąt, którzy podpisali tenże dokument²⁹. Pokój miał obowiązywać przez najbliższe trzy lata, licząc od daty jego zawarcia. Dokument w swej treści nawiązywał do podobnego aktu podpisanego przez książąt śląskich w 1389 r. z margrabią Moraw Jodokiem i biskupem ołomunieckim Mikołajem, który, w tym przypadku, miał na celu zapewnić spokój na pograniczu śląsko-morawskim³⁰.

W trakcie obowiązywania pokoju lubnickiego Przemysław Noszak miał możliwość realizacji nałożonych na siebie obowiązków. Mianowicie, kiedy w marcu 1399 r., Jan Kropidło, biskup kamieński, bratanek Władysława Opolczyka, skłócony z królem polskim od 1389 r. o obsadę arcybiskupstwa gnieźnieńskiego, udawał się objąć diecezję chełmińską, został aresztowany w Kaliszu przez Zbigniewa z Brzezia, marszałka Królestwa. Oskarżono go wtedy o konszachty z Krzyżakami i zmwowę z Zygmuntem Luksemburskim na szkodę Królestwa Polskiego. Jednak dzięki poręce swoich braci: Bolka i Bernarda, a przede wszystkim księcia cieszyńskiego Przemysława Noszaka i jego synów Bolesława i Przemysława oraz Jana III oświęcimskiego, odzyskał wolność³¹.

Bliskie związki polityczne między dworem polskim a książętami cieszyńskimi, które rozwinęły się w ostatniej dekadzie XIV wieku były skutkiem szerszych działań

podjętych przez Władysława Jagiełłę wobec księstw śląskich graniczących z Królestwem Polskim. W sytuacji, kiedy Królestwo Czeskie targane było kolejnymi konfliktami wewnętrznymi i dalekie było od stabilizacji politycznej, polityka przeciągania na polską stronę poszczególnych książąt śląskich – lenników Korony Czeskiej – gwarantowała nie tylko bezpieczeństwo na granicach, ale także możliwość wykorzystania ich do celów politycznych. Służyły temu nie tylko zaproszenia na dwór królewski i udział w różnych uroczystościach, ale także zgoda na objęcie wysokich dostojęstw kościelnych w Polsce, oraz przede wszystkim zawierane małżeństwa z krewnymi Władysława Jagiełły lub z czołowymi przedstawicielami polskiej elity władzy, które gwarantowały utrwalenie dobrych stosunków. Zabiegi mające na celu pozyskanie najważniejszych władców pogranicza polsko-górnośląskiego – książąt cieszyńskich – prowadzone konsekwentnie od początku lat dziewięćdziesiątych XIV w. bardzo szybko przyniosły pozytywne rezultaty. Daje się to zauważyć zwłaszcza w okresie konfliktów Królestwa Polskiego z Władysławem Opolczykiem, kiedy to Przemysław Noszak wyraźnie opowiedział się po stronie polskiej. Następne lata przyniosły tylko utrwalenie tych związków, a wspólne działania polityczne zostały podbudowane małżeństwem zawartym w 1412 r. przez Bolesława, syna Przemysława Noszaka, z Eufemią, siostrzenicą Władysława Jagiełły.

Przypisy:

¹ Zob. B. Snoch: Ważniejsze zmiany terytorialne Górnego Śląska w okresie od XI do połowy XVII wieku. „Ziemia Śląska”. T. 4, Red. L. Szaraniec, Katowice 1997, s. 171 (mapa nr 4); J. Sperka: Wojny Władysława Jagiełły z księciem opolskim Władysławem (1391-1396), Cieszyn 2003, mapa na wkładce nr 1 (Księstwa górnośląskie około 1390 r.).

² Z ważniejszych prac na temat Władysława Opolczyka zob.: E. Breiter, Władysław książę opolski, pan na Wieluniu, Dobrzyniu i Kujawach, platin węgierski i wielkorządca Polski i Rusi, Lwów 1889; A. Gilewicz, Stanowisko i działalność gospodarza Władysława Opolczyka na Rusi w latach 1372-1378. In: Prace historyczne wydane ku uczczeniu 50-lecia Akademickiego Koła Historyków Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie 1878-1928, Lwów 1929; J. Laberschek, Wyprawa zbrojna króla Władysława Jagiełły na krakowsko-wieluńskie posiadłości księcia Władysława Opolczyka w 1391 r. In: Społeczeństwo Polski średniowiecznej, pod red. S. K. Kuczyńskiego. T. VI, Warszawa 1994, s. 149-160; idem, Zasięg i charakterystyka rządów Władysława Opolczyka w północno-zachodniej części ziemi krakowskiej 1370-1391, „Rocznik Muzeum Okręgowego w Częstochowie”. „Historia”. Z. 1, 1985, s. 7-27; S. A. Sroka, Władysław Opolczyk. In: Piastowie. Leksykon biograficzny, Red. K. Ożóg, S. Szczur, Kraków 1999, s. 748-751; idem: Książę Władysław Opolczyk na Węgrzech. Studium z dziejów stosunków polsko-węgierskich w XIV wieku, Kraków 1996; J. Sperka, Urzędnicy Władysława Opolczyka na Rusi (1372-1378). Spisy. In: Społeczeństwo Polski średniowiecznej. Red. S. K. Kuczyński. T. 10 (w druku); Idem: Urzędnicy Władysława Opolczyka w księstwie wieluńskim (1370-1391). Spisy. In: Średniowiecze polskie i powszechne. T. 3, red. I. Panic, J. Sperka, Katowice 2004; idem: Władysław Jagiełło i Jadwiga

oraz ich zaplecze polityczne wobec Władysława Opolczyka i jego zwolenników (w druku); idem: *Wojny Władysława Jagielly z księciem opolskim...*; Władysław Opolczyk jakiego nie znamy. Próba oceny w sześćsetlecie śmierci. Pod red. A. Pobóg-Lenartowicz, Opole 2001.

³ J. Sperka, *wojny Władysława Jagielly z księciem opolskim...*, pass.

⁴ Zob. niżej przyp. 5.

⁵ Z ważniejszych prac na temat Przemysława Noszaka należy wymienić: I. Panic, *Książę cieszyński Przemysław Noszak* (ok. 1332/1336 – 1410). *Biografia polityczna*, Cieszyn 1996; idem: *Księstwo cieszyńskie w średniowieczu. Studia z dziejów politycznych i społecznych*, Cieszyn 1988, pass.; idem: *Poczet Piastów i Piastówien cieszyńskich*, Cieszyn 2003, s. 9-13; K. Jasiński, *Rodowód Piastów Śląskich*. T. III, Wrocław 1977, s. 140-144; idem: *Przemysław I Noszak*. In: *Polski Słownik Biograficzny* (dalej cyt.: PSB). T. 28, 1985, s. 736-737; J. Sperka, *Przemysław I Noszak*. In: *Książęta i księżne Górnego Śląska*. Red. A. Barciak, Katowice 1995, s. 102-105; J. Rajman: *Przemysław I Noszak*. In: *Piastowie. Leksykon biograficzny*. Red. K. Ożóg, S. Szczur, Kraków 1999, s. 788-792; R. T. Prinke, A. Sikorski, Małgorzata z Felbrigg. *Piastówna cieszyńska na dworze Ryszarda II króla Anglii*. „*Roczniki Historyczne*”. R. 67, 2001, s. 107-130.

⁶ Problem podziału księstwa bytomsko-kozielskiego między Piastów oleśnickich i cieszyńskich ostatecznie zakończonego 26 I 1369 r. omówili szczegółowo: J. Horwat: *Podział księstwa bytomsko-kozielskiego po śmierci Bolesława – ostatniego Piasta z linii bytomskiej*. In: *Szkice z dziejów Bytomia*. Red. J. Drabina. „*Magazyn Bytomski*” 6, 1984, s. 129-140; oraz I. Panic: *Spór o Bytom i księstwo bytomskie na początku drugiej połowy XIV wieku*. In: *Ze studiów nad średniowiecznym Bytoniem*, Bytom 1990 („*Rocznik Muzeum Górnos Śląskiego w Bytomiu. Historia*” Z. 5), s. 27-45. Kwestię podziału Gliwic i ziemi gliwickiej (w tym problem uzyskania części miasta ok. 1370 r. przez Jana I oświęcimskiego) omówili: J. Horwat, Z. Jedynek: *Dzieje Gliwic w średniowieczu*, „*Rocznik Muzeum w Gliwicach*”. T. 2, 1986, s. 50-51; J. Horwat, *Księstwo bytomskie i jego podziały do końca XV wieku*, Gliwice 1993, s. 49-54. Terminu „ziemia” używam umownie na określenie terytorium.

⁷ Konrad był sojusznikiem księcia opolskiego od 1372 r. – F. W. Sommersberg: *Silesiacarum rerum Scriptores*. T. I, Lipsiae 1729, s. 888-889; J. Dąbrowski: *Dzieje polityczne Śląska w latach 1290-1402*. In: *Historia Śląska od najdawniejszych czasów do 1400*. T. I, Kraków 1933, s. 555; J. Sperka, *Wojny Władysława Jagielly z księciem opolskim...*, s. 29-30, 74-75.

⁸ Zob. wyżej przyp. 6.

⁹ W wydatkach honorowych miasta zanotowano wydatki na wino dla księcia cieszyńskiego (Item III fert. pro vino duci Thessinensi libiskynt) – Najstarsze księgi i rachunki miasta Krakowa 1300-1400. Wyd. F. Piekosiński, J. Szujski, Kraków 1878, (dalej cyt.: NKiRK), cz. II, s. 232.

¹⁰ Ibidem. Bardzo dobre stosunki w 1391 r. miała Polska z księciem oświęcimskim Janem III, o czym świadczy m.in. częsta wymiana korespondencji w pierwszej połowie tego roku, a także późniejsze kontakty uwiecznione małżeństwem księcia z siostrą Władysława Jagielly, Jadwigą, zawartym najpóźniej w 1394, a możliwe, że już w 1391 r. – NKiRK. Cz. II, s. 233-235; J. Tęgowski, *Pierwsze pokolenia Giedyminowiczów*, Poznań-Wrocław 1999, s. 161. Stosunki z księciem raciborskim Janem II uregulowano już w końcu 1390 r., kiedy to doszło do zakończenia konfliktów granicznych, a książę był podejmowany w Krakowie. Nie znamy bliżej przyczyn tych konfliktów granicznych, ale wiadomo, że w ich trakcie splądrowano

fragment dóbr biskupstwa krakowskiego. 23 VIII 1391 r. książę, aby zadośćuczynić biskupowi nadał mu trzy wsie w dystrykcie pszczyńskim. Kilka dni później przybył do Krakowa, gdzie 4 września, przekazał jeszcze dodatkowo 500 grzywien. Pobyt księcia częściowo pokrywany był przez rajców krakowskich, co wyraźnie wskazuje, że działa się to z polecenia królewskiego, a wizyta była uzgodniona z dworem królewskim – NKiRK. Cz. II, s. 228, 232; Kodeks dyplomatyczny katedry krakowskiej ś. Wacława, t. II. Wyd. F. Piekosiński, Kraków 1883, (dalej cyt.: KDKK), nr 381, 382; J. Sperka: *Wojny Władysława Jagielly z księciem opolskim...*, s. 30-31.

¹¹ Król pisał także do Jana II raciborskiego, Jana III oświęcimskiego i Konrada oleśnickiego; do księcia raciborskiego pisała natomiast królowa Jadwiga – NKiRK. Cz. II, s. 235 (Item VIII gr. nuncio cum literis Regis ad duces Vswiczen, Rathboren et Thessen; Item XIII gr. nuncio ad ducem Cunradum cum literis Regis; Item cuidam octo gr. cum litera domine Regine ad ducem Rathborensem).

¹² Kodeks dyplomatyczny Polski, t. I-IV. Wyd. L. Rzyszczewski, A. Muczkowski, Warszawa 1847-1858; t. IV. Wyd. M. Bobowski, Warszawa 1887 (dalej cyt.: KDP). T. IV, nr 10; J. Sperka, *Z dziejów wojen Władysława Jagielly z księciem opolskim Władysławem. Działania wojenne w latach 1393-1394*, w: *Cracovia – Polonia – Europa. Studia z dziejów średniowiecza ofiarowane Jerzemu Wyrozumskiemu w sześćdziesiątą piątą rocznicę urodzin i czterdziestolecie pracy naukowej*, Kraków 1995, s. 313-316.

¹³ NKiRK. Cz. II, s. 245; J. Sperka: *Wojny Władysława Jagielly z księciem opolskim...*, s. 48. Korespondowano także w tym czasie z Konradem oleśnickim, księciem raciborskim Janem, a także z margrabiami morawskimi. Rachunki miasta Krakowa niestety nie precyzują z kim wymieniano listy; z Prokopem, który był sojusznikiem Polski, czy Jodokiem, przeciwnikiem Prokopa, a związanym z Władysławem Opolczykiem – ibidem. Na temat kontaktów Władysława Jagielly z margrabiami morawskimi w tym czasie zob.: V. Štěpán: *Moravský markrabě Jošt (1354-1411)*, Bmo 2002, s. 348-349.

¹⁴ *Rachunki dworu króla Władysława Jagielly i królowej Jadwigi z lat 1388-1420*. Wyd. F. Piekosiński, Kraków 1896 (dalej cyt.: *Rachunki Jagielly i Jadwigi*), s. 168, 177, 179; J. Sperka: *Z dziejów wojen...*, s. 317; idem, *Wojny Władysława Jagielly z księciem opolskim...*, s. 49-52.

¹⁵ J. Sperka: *Z dziejów wojen...*, s. 318; idem: *Szafrąncowie herbu Stary Koń. Z dziejów kariery i awansu w późnośredniowiecznej Polsce*, Katowice 2001, s. 64-66; idem: *Wojny Władysława Jagielly z księciem opolskim...*, s. 50-51.

¹⁶ H. Wojciechowska: *Badania wykopaliskowe w Pławniowicach w pow. Gliwice w 1968 r.*, „Zeszyty Gliwickie”. Nr 7, 1969, s. 279 i nast.; idem: *Sprawozdanie z badań archeologicznych prowadzonych na stanowisku 6 w Pławniowicach w 1969 r.*, „Zeszyty Gliwickie”. Nr 8, 1971, s. 204.

¹⁷ Zob. J. Nowakowa, *Rozmieszczenie komór celnych i przebieg dróg handlowych na Śląsku do końca XIV w.*, Wrocław 1951 – mapa na wkładce.

¹⁸ *Rachunki Jagielly i Jadwigi*, s. 168; J. Sperka: *Z dziejów wojen...*, s. 319; idem: *Szafrąncowie...*, s. 64.

¹⁹ *Rachunki Jagielly i Jadwigi*, s. 177; J. Sperka: *Z dziejów wojen...*, s. 317-320; idem: *Szafrąncowie...*, s. 63-66; idem: *Wojny Władysława Jagielly z księciem opolskim...*, s. 51-52.

²⁰ *Rachunki Jagielly i Jadwigi*, s. 179; J. Sperka: *Z dziejów wojen...*, s. 319; idem: *Wojny*

Władysława Jagiełły z księciem opolskim..., s. 52.

²¹ Codex epistolaris Vitoldi magni ducis Lithuaniae 1376-1430. Wyd. A. Prochaska, Kraków 1882, nr 110; J. Sperka: Wojny Władysława Jagiełły z księciem opolskim..., s. 52.

²² Rachunki królewskie z lat 1393-1395 i 1412. Rachunki podrzętwa krakowskiego. Rachunki stacji nowosądeckiej. Oprac. H. Wajs, Warszawa 1993 (dalej cyt.: Rachunki królewskie..., s. 85, 87); Rachunki Jagiełły i Jadwigi ..., s. 566.

²³ J. Sperka: Wojny Władysława Jagiełły z księciem opolskim..., s. 53-80.

²⁴ Codex diplomaticus Regni Poloniae et Magni Ducatus Lithuaniae. Wyd. M. Dogiel. T. I, Wilnae 1758 (dalej cyt.: Dogiel), s. 539-540 = Lehns – und Besitzurkunden Schlesiens und seiner einzelnen Fürstenthümer im Mittelalter. Wyd. C. Grünhagen, H. Markgraf. T. II, Leipzig 1883 (dalej cyt.: LBS), s. 318-320, nr 24. Szczegółowo na ten temat (wraz krytyką poglądów historyków błędnie omawiających warunki przekazania Spytkowi wymienionych dystryktów) zob. J. Sperka: Wojny Władysława Jagiełły z księciem opolskim..., s. 75-76.

²⁵ KDP, t. III, nr 183 = LBS, t. II, s. 321-322, nr 25. Zastaw ten wzbudzał do tej pory w historiografii dyskusję, która jak się wydaje, wynikała nie tylko z braku zrozumienia tekstu, ale chyba także z przysłowiowego naprawiania historii, a co za tym idzie poprawiania tego co znajduje się we wspomnianym dokumencie. Tak więc dla J. Leszczyńskiego (Epoka feudalizmu, In: Lubliniec. Zarys rozwoju powiatu, Katowice 1972, s. 50), książęta cieszyńscy przejęli te dystrykty w dzierzawę. Według K. Orzechowskiego (Terytorialne podziały na Śląsku. III. Wiek XIV-XV, „Kwartalnik Opolski”. R. 17, 1971. Nr 4, s. 98), Przemysław otrzymał wspomniane miasta w lenno od króla czeskiego. W. Dziewulski (Terytorialne podziały Opolszczyzny w XIII-XV w., „Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka”, 1973. Z. 3, s. 333-334), którego poglądy poparł M. Antoniewicz (Terytorium siewierskie w XIV i pierwszej połowie XV wieku. In: Siewierz – Czeladź – Koziegłowy. Studia i materiały z dziejów Siewierza i księstwa siewierskiego. Red. F. Kiryk, Katowice 1994, s. 157-158. Idem: Zamki na Wyżynie Krakowsko-Częstochowskiej. Geneza – Funkcje – Konteksty, Kielce 1998, s. 145), sugerował oddanie wspomnianych terytoriów w wieme ręce książętom cieszyńskim, ponieważ – jak pisał ten historyk – gdyby Spyttek zatrzymał te terytoria musiałby uznać się za wasala króla czeskiego. W sytuacji, kiedy piastował wysoki urząd w Koronie uważał, że nie uchodzi mu zostawać lennikiem obcego władcy, w dodatku o tak małym autorytecie jak Wacław. Wspomniany autor nie zauważył, że Spyttek zastawiając trzy dystrykty zatrzymywał dla siebie Koszęcin i Boronów, co powodowało, że i tak stawał się z tych wsi wasalem króla czeskiego (nie miało przecież znaczenia, czy było się lennikiem z 3 dystryktów czy dwóch wsi). W tym miejscu należy przypomnieć, iż możnowładcy polscy w tym okresie (i później) niejednokrotnie posiadali dobra poza granicami Korony i z nich byli zobowiązani – zgodnie z prawem lennym – do określonych posług. M. Antoniewicz podawał także, że w Siewierzu miało być przechowywane wadium w wysokości 1000 grzywien, jako ekwiwalent wartości zastawianych ziem. Stwierdzenie to jest całkowitym nieporozumieniem, gdyż takich informacji nie ma we wspomnianym dokumencie. Natomiast Siewierz lub Czeladź miały być miejscem przekazania 1000 grzywien, za które załatwiono wspomniane miasta. I. Panic (Książę cieszyński Przemysław..., s. 47; idem: Księstwo cieszyńskie..., s. 51) uznał to za sprzedaż lub nadanie dokonane przez Spytka na rzecz książąt cieszyńskich. Poprawnie – jako zastaw – przedstawili transakcję Melsztyńskiego z książętami cieszyńskimi: W. Krause (Zur mittelalterlichen Geschichte der Stadt und Herrschaft Lublinitz in Oberschlesien, Deutsche Wissenschaftliche

Zeitschrift für Polen. T. 35, 1938, s. 37), B. Leszczyńska (Dzieje Olesna do wybuchu wojny trzydziestoletniej. In: Szkice i materiały z ziemi oleskiej, Opole 1966, s.75); W. Dworzaczek (Leliwici Tamowscy. Z dziejów możnowładztwa małopolskiego. Wiek XIV-XV, Warszawa 1971, s. 114), oraz J. Horwat (Księstwo opolskie i jego podziały do 1532 r. Książęta – Miasta – Kościół – Urzędy – Własność prywatna, Rzeszów 2002, s. 185).

²⁶ G. Małaczyńska: Jadwiga z Melsztyńskich. In: PSB, t. 10, 1962-1964, s. 300-301; W. Dworzaczek: Leliwici Tamowscy..., s. 114, 302; W. Dziewulski: Terytorialne podziały..., s.335; K. Jasiński, Rodowód Piastów..., t. III, s. 100; J. Horwat: Księstwo opolskie..., s. 207-208.

²⁷ LBS, t. II, s. 323, nr 27; W. Dziewulski: Terytorialne podziały..., s. 335. Po wykupieniu zastawu i przejściu tych terytoriów przez Bernarda niemodlińskiego, Melsztyńscy zostali jeszcze przez wiele następnych lat w posiadaniu Boronowa i Koszęcina – W. Dworzaczek, Leliwici Tamowscy..., s. 142.

²⁸ KDP. T. IV. Nr 11. Por. R. Rosin: Słownik historyczno-geograficzny ziemi wieluńskiej w średniowieczu, Warszawa 1963, s. 109-110; A. Gąsiorowski: Itinerarium króla Władysława Jagiełły 1386-1434, Warszawa 1972, s. 39.

²⁹ KDP. T. IV. Nr 11, s. 14-16; J. Sperka: Wojny Władysława Jagiełły z księciem opolskim..., s. 79-80. Na podstawie tego dokumentu historycy: J. Dąbrowski (Dzieje polityczne Śląska w latach 1290-1402. In: Historia Śląska od najdawniejszych czasów do 1400 r. T. I, Kraków 1933, s. 560), I. Panic (Książę cieszyński Przemysław..., s. 80), J. Rajman (Pogranicze śląsko-małopolskie w średniowieczu, Kraków 1998, s. 198), J. Horwat (Księstwo opolskie..., s. 185) wyprowadzali wniosek, iż to Przemysław Noszak był wystawcą tego aktu, dokonał tego w imieniu związku książąt śląskich, ale także, że od 1396 r. był naczelnikiem tego związku. Tezy te należy jednak skorygować. Po pierwsze dokument wystawiło ośmiu książąt, i tyle było przywieszonych pieczęci. Po drugie treść dokumentu, a także wymienieni sygnatariusze, zaczynający się od Wacława, biskupa wrocławskiego i Ludwika I brzeskiego (Przemysław Noszak jest wymieniony dopiero na trzecim miejscu) wykluczają tezę, iż książę cieszyński był w tym czasie naczelnikiem związku. Został jedynie – co zaznaczono w dokumencie – wyznaczony do rozpatrywania konfliktów między książętami śląskimi a królem polskim, i nic ponadto. W dokumencie nie występuje także z tytułem naczelnika związku, co z pewnością byłoby zaznaczone, gdy taką funkcję pełnił.

³⁰ Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae. T. XI. Wyd. V. Brandl, Brünn 1885. Nr 536.

³¹ Joannis Długossii Annales seu cronicae incliti Regni Poloniae. Ks. X, Warszawa 1985, s. 179-180 (tam opis uwięzienia Jana został zamieszczony pod 1390 r.); KDP. T. IV. Nr 12; Dogiel. t. I, s. 540-541; A. Liedke: Jan zwany „Kropidło”. In: PSB. T. 10, 1962-1964, s. 436-437; J. Horwat: Księstwo opolskie..., s. 192 (bałamutnie i z błędami).